

VEFATININ 75.YILINDA
ULUSLARARASI

MEHMET AKİF ERSOY

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ
12-13 MART 2011

HAZIRLAYAN
VAHDETTİN IŞIK

Zeytinburnu Belediyesi Kùltür Yayınları
No.21

Vefatının 75.Yılında
ULUSLARARASI MEHMET AKİF ERSOY SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI

12-13 Mart 2011

Hazırlayan

Vahdettin Işık

Yayın Koordinatörü

Av. Ömer Arısoy

Mustafa Aydın

Mehmet Akif Fotoğrafi

M. Ruyan Soydan

Organizasyon - Grafik - Tasarım

www.firstclasstourism.net

Baskı

www.stepajans.com.tr

ISBN

978-605-88179-2-0

Yayınlayan

Zeytinburnu Belediyesi
Kazlıçeşme Mh. Albay Cd. 165, Zeytinburnu-İSTANBUL
0212 143 11 11
www.zeytinburnu.bel.tr

2000 adet basılmıştır.

Kasım 2011 İstanbul

Yazların sorumluluğu sahiplerine aittir.
Kitaptaki yazı ve görsel malzemelerin yayın hakkı
Zeytinburnu Belediyesi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsüne aittir.
Yazılı izin olmadan kısmen veya tamamen çoğaltılamaz.

VAİZ MEHMET AKİF

Abdullah UÇMAN *

Özet

Bilindiği gibi vaaz geleneği peygamberimiz Hz. Muhammed'in ilk müslümanlara islâm dininin emir ve yasaklarını daha ayrıntılı olarak açıklamak amacıyla Mescid-i Nebevî'de yapmış olduğu konuşmalarla başlamış ve bu tarz konuşmalar zamanla bütün İslâm ülkelerine yayılmıştır.

işte Mehmed Akif de biraz bu geleneğe uyarak Safahatın ikinci kitabına Süleymaniye Kürsüsünde", dördüncü kitabına "FâtiH Kürsüsünde" adlarını vermek suretiyle, yaşadığı devrin birtakım siyasal ve sosyal meselelerini kürsüdeki bir vaizin gözüyle ele alıp değerlendirme yoluna gitmiş ve gerekli gördüğü bazı hususlarda dinleyiciye-okuyucuya nasihatlar vermiştir.

Mehmed Akif bundan başka bir de Millî Mücadele yıllarında memleketimizi istilâ eden düşmanlara karşı Anadolu halkını uyarmak, birlik ve beraberlik içinde düşmana karşı topyekün bir cephe teşkil etmek ve mücadele etmek üzere önce Balıkesir'de Zağanos Paşa Camii'nde, daha sonra Kastamonu'da Naşrullah Camii'nde kürsüye çıkarak vaaz vermiş; bu vaazların metinlerini de daha sonra Sebülürresad dergisinde yayımlamıştır. Millî Mücadelenin başarıya ulaşmasında ve savaşın kazanılmasında Mehmed Akif'in bu mev'izelerinin büyük yararı olmuştur. Adı geçen bu metinler bugün için bile geçerli çeşitli görüş ve fikirleri ihtiva etmektedir.

* Prof. Dr. Abdullah UÇMAN - 1951 yılında Edirne'de doğan Abdullah Uçman, ilk ve orta öğrenimini Edirne'de tamamladı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1972 yılında mezun olduktan sonra 1974-1978 yılları arasında aynı bölümde kütüphane memurluğu yaptı. 1976 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin yayımına katılan Uçman, 1978 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Edebiyatı Kürsüsü'nde Mehmet Kaplan'ın asistanı oldu, 1981 yılında da doktorasını tamamladı. 1984 yılından beri Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta ve 1988 yılından beri de Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde redaktör olarak görev yapmaktadır.

İlk eleştiri yazısı "Mansur Bey ve Düşündürdükleri", 1972'de Hareket dergisinde yayımlandı. Yeni Sanat dergisinin kurucuları arasında yer alan Uçman, yakın dönem Türk edebiyatını konu alan makalelerini Hisar, Düşünce, Maveria, Yönelişler, Millî Kültür, Kubbealtı Akademi, Tarih ve Toplum, Dergâh ve Kasgar dergilerinde yayımladı.

Abdullah Uçman, yıllardır Rıza Tevfik Bölükbaşı ve arşivi üzerine çalışmaktadır. Arşivden çıkan ve yakın tarihin dil, edebiyat, felsefe ve kültür tarihi açısından önem taşıyan kimi yayımlanmış belgelerinden kitaplar oluşturdu, yazılar kaleme aldı.

Çalışmaları: Eşrefoğlu Rûmî, (Ö. Akıncı ile) (1976), Koça Sekbanbaşı Risalesi (1976), Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Sefâretnâmesi (1977), Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile ilgili Makaleleri (1982), Cenab Sahabeddin'in Bütün Şiirleri, (M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil, N. Birinci ile) (1984), Abdülhâk Hâmid ve Mülâhazatı Felsefiyesi (Rıza Tevfik)(1984), Birazda Ben Konuşayım (Rıza Tevfik) (1993), İstanbul'da Bir Ramazan (Cenab Sahabeddin) (1994), Siiri ve Sanatı Üzerine Rıza Tevfik'ten Ali İlmî Fânîye Bir Mektup (1997), Edebiyat-ı Cedîde'ye Dair Ali Ekrem'den Rıza Tevfik'e Bir Mektup (1997), Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa (1997), Bir 150'liğin Mektupları (H. inci ile) (1998), Muallim Naci (1998), Rıza Tevfik (1999), Ebûbekir Râtib Efendi'nin Nemçe Sefâretnâmesi (1999), Rıza Tevfik'in Sanat ve Estetik ile ilgili Yazıları (2000), "Bir Gül Bu Karanlıklarda"-Tanpınar Üzerine Yazılar (H. inci ile) (2002), Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma (2004).

VÂİZ MEHMED ÂKİF

Arapça asıllı mev'ize veya vaaz kelimesinin lügat anlamı dinî ve ahlâkî mahiyette nasihat ve öğüt vermektir. Peygamberimizin insanları İslâmiyet'e davet etmesiyle başlayan mev'ize geleneği, onun, yeni dinin özünü ve çeşitli kurallarını etrafında toplanan ilk Müslümanlara İlâhî emir olarak tebliğ ederken, bazı konuları ayrıntılı şekilde açıklama ihtiyacı duymuştur. Müslümanların ibadet edebilmesi için ilk mescit yapıldığı zaman, Hz. Muhammed, haftada en az bir defa Cuma günü Müslümanları buraya toplayarak onlara dinî ve ahlâkî mahiyette çeşitli öğütler vermiştir. İslâm dünyasında bu şekilde başlayan mev'ize veya vaaz geleneği, bütün Müslüman topluluklarda peygamberimizin vefatından sonra da vâiz adı verilen İslâm âlimleri tarafından devam ettirilmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Şiirlerinin birçoğunda içinden çıktığı halkın dili, mantığı ve zihniyetiyle konuşan Mehmed Âkif de, biraz bu geleneğe uyararak, halkın dertlerine tercüman olmak ve onları aydınlatmak amacıyla Balkan Savaşı sırasında İstanbul'da Beyazıt, Fâtih ve Süleymaniye camilerinde, Millî Mücadele yıllarında da Ankara'da Hacı Bayram Camii'nde, Burdur'da hükümet konağında, Bahkesir'de Zağanos Paşa Camii ile Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde bizzat kürsüye çıkarak vaazlar vermiş; ayrıca, şiirlerini bir araya getirdiği *Safahât*'ın ikinci kitabı *Süleymaniye Kürsüsünde* ile dördüncü kitabı *Fâtih*

Kürsüsünde de vaaz yoluyla halkı bilgilendirme yolunu tercih etmiştir.¹

Mehmed Âkif, 1912'de yayımladığı *Süleymaniye Kürsüsünde*'yi, hayatını İslâmiyet'e hizmet etmeye adanmış olan yakın dostu Türkistanlı seyyah ve âlim Abdürreşid İbrahim'in² ağzından, Süleymaniye Camii'nde verilmiş bir vaaz şeklinde kaleme almıştır. Önce, bütün İslâm âlemini gezip dolaştığını söyleyerek Rusya, Türkistan ve Hindistan'ı, sonra da Japonya'yı anlatan, buralardaki halkın iyi ve kötü durumlarını tasvir eden vâiz, 1908'de Meşrutiyet'in ilân edildiğini duyunca, sevinerek İstanbul'a gelir. Vâize göre uzun yıllar uğrunda mücadeleler verilen ve büyük ümitler bağlanan II. Meşrutiyet'le gelen "hürriyet" in, beklendiği gibi memleketi kurtaramayacağı, çünkü yanlış anlaşıldığı ve doğrusunu anlamaya da kimsenin yanaşmadığı görülmüştür. Başta gazeteler olmak üzere, herkes birbirine sövüp saymakta, partizanlık ve ırkçılık cereyanları milleti parçalamaktadır. İstanbul çalkalanıyor, ne ilim var ne disiplin kalmış, ne de devlet daireleri açık; mektepler kapanmış.. Tam anlamıyla bir curcunadır gidiyor...

Aydınlar dinî ve millî her şeyi bırakıp Avrupa'nın peşinden gidilmesini istemekte, halk ise buna tepki olarak her türlü yeniliğe karşı çıkmaktadır. Aydınlar dini yanlış anlayıp ortadan kaldırmaya çalışırken, halk da dinin aslını bırakıp hurafelere saplanmaktadır. Edebiyat ise, halkı iyiye ve güzele sevk edeceğine, tam aksine eğlenceye ve fuhşa teşvik etmektedir. İstanbul'u, önceki ziyaretlerinde gördüğünün aksine uyanmış ve çalışır bir halde bulmayı beklerken, tam tersine bir manzarayla karşılaşınca hayal kırıklığına uğrar ve dehşete kapılır.

Bütün bunların sonunda vâiz, bu durumun sebeplerini ve onlardan kurtulmak için tutulması gereken yolları göstererek şöyle bir dua ile sözlerini tamamlar:

Yâ İlâhî bize tevfikini gönder...

Doğru yol hangisidir, millete göster...

(.....)

Müslüman mülkünü her yerde felâket vurdu...

Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu!

Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer'-i mübîn;

1 *Süleymaniye Kürsüsünde*, Ocak-Ağustos 1912; *Fâtih Kürsüsünde* ise Haziran 1913-Temmuz 1914 tarihleri arasında önce *Sebilürreşad* mecmuasında yayımlanmış, daha sonra kitap haline getirilmiştir (bk. Mehmed Âkif Ersoy, *Safahât*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, 6. b., İstanbul 2005, s. 107-110).

2 Daha geniş bilgi için bk. Mustafa Uzun, "Abdürreşid İbrahim", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. I, İstanbul 1988, s. 295-297.

Hâk-sâr eyleme yâ Rab, onu olsun...3

Safahât'ın dördüncü kitabı olarak 1914 yılında yayımlanan *Fâtih Kürsüsünde* ise, "İki Arkadaş Fâtih Yolunda" ve "Vâiz Kürsüde" başlıklı iki bölümden meydana gelir.

322 mısralık birinci bölüm, Galata Köprüsü'nde vapurdan inen iki arkadaşın, Fâtih Camii'ne kadar olan yol boyunca konuşmalarından ibarettir. Bu sırada pek çok toplum ve kültür meselesi, nükteli bir üslûpla dile getirilir.

İkinci bölümdeki vâizin konuşması, bir bakıma Mehmed Âkif'in Balkan Savaşı sırasında bu kürsüde yaptığı konuşmayı andırır. Burada önce kâinatındaki İlâhî nizam ele alınır; gökte ve yerde her şey bir faaliyet içindedir. Küçük bir parçanın bile görevini aksatması, kâinatın altüst olmasına sebep olur. Dolayısıyla insanlar da aynı kanuna tâbidir. İşte çalışan Batı dünyası yere ve göğe hükmederken tembel şark miskinlik içinde bocalamaktadır.

"Ecdat böyle miydi?" diyerek mâzideki büyüklükleri anlatan vâiz, milleti bu hâle getiren kötülükleri, "kader" ve "tevekkül"ün yanlış anlaşılmasına ve buna yol açan cehalete bağlar. Tevekkül ve kaderin peygamberimiz tarafından nasıl anlaşıldığını çeşitli örneklerle açıklar.

Vâize göre bütün bunların sebebi cehalettir ve derhal okullar açılarak bunların giderilmesine başlanmalıdır. Bu tür bilgisizlik yüzünden birtakım cahiller dinde içtihadı kalkışmakta, ırkçılık taassubu yapılmakta, Müslümanlar birbirlerinin felâketinden habersiz, yabancıların elinde esir olarak yaşamaktadır.

Konuşmasında milleti, hiçbir şeye aldırış etmeyen "avam", her şeyden ümidi kesmiş "bedbinler", Batı'nın rezillikleri peşinde koşan "züppeler" ve eğlenceden başka bir şey düşünmeyen "sefihler" olarak dört gruba ayıran vâiz, eğlence düşkünlerine: "Alın eğlenin!" diyerek, birkaç sahne gösterir. Bunlar: Üzerine Bulgar bayrağı çekilmiş Edirne kalesi, Meriç'le Tunca üzerinde yüzen ceset kümeleri, aylarca kandan kıpkızıl akan Arda nehri; Gümülcine'de süngülerle karnı deşilen, alınna haç işareti çizilen Müslümanlar ve sarılarıyla asılmış din adamlarıdır.

Canlandırılan bütün bu sahneler, üzerinde sarhoşların tepindiği Kosova şehitliği, Vardar'da boğulan masumlar, kandan kızaran Selânik ovası, cesetler, cesetler ve cesetlerle devam eder... Vâiz, sonunda göz yaşlarını tutmayan cemaatle birlikte dua ederek vaazını bitirir.

3 *Safahât*, s. 171-172. "Süleymaniye Kürsüsünde" manzumesinin daha geniş bir tahlili için bk. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, C. I, 4. b. İstanbul 1969, s. 152-157.

*

Kıta Avrupa'sını kan gölüne çeviren I. Dünya Savaşı sona erdiğinde, Osmanlı Devleti'nin de dahil bulunduğu İttifak cephesi mağlûp olmuş, tam dört yıl boyunca Çanakkale, Galiçya ve Filistin cephelerinde kahramanca savaşan ve yer yer büyük zaferler kazanan Türk ordusu da hükmen mağlûp sayılmış ve Osmanlı hükümeti ile müttefikleri İtilâf devletleriyle sulh yapmak mecburiyetinde kalmıştı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Türk ordusu elindeki silâhları bırakmak zorunda kalmış ve mağlûbiyeti resmen kabul etmişti.⁴

Ancak mütarekenin imzalanmasından kısa bir süre sonra, mütareke şartları arasında herhangi bir madde bulunmadığı halde, İtilâf devletlerine ait 55 parça gemi İstanbul Boğazı'na demirlemiş; kısa bir süre sonra da Fransız kuvvetleri Dörtyol, Adana ve Mersin illeriyle Afyonkarahisar istasyonunu; İngilizler Batum'u, Anteb'i, Cerablus'u, Konya istasyonu ile Maraş, Birecik, Urfa ve Kars'ı; İtalyanlar Antalya, Kuşadası, Fethiye, Bodrum ve Marmaris'i; Yunanlılar da Trakya'da Hadımköy'e kadar uzanan sahayı işgal ederek 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarmış ve Batı Anadolu içlerine doğru yayılmaya başlamıştır.⁵

Mütarekenin hemen arkasından bu beklenmedik ve haksız işgaller üzerine memleketin dört bir yanında vatani düşman işgalinden kurtarmak için çeşitli faaliyetler başlar. Başta İstanbul olmak üzere birçok yerde bir yandan protesto mitingleri düzenlenirken bir yandan da Anadolu'nun çeşitli vilâyetlerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulur. Özellikle vatansever Türk aydınlarının meydana getirmeğe çalıştığı birlik ve beraberlik sayesinde Türk milleti için yegâne kurtuluş yolunun yine milletten beklenmesi gerektiği görüşü benimsenmeğe başlar. Yunan ordusunun İzmir'e ayak basması ise, Türk milletinin uğramış olduğu büyük felâketi büsbütün dayanılmaz bir hâle getirir. Bu işgal üzerine İstanbul'da başta Sultanahmet Meydanı olmak üzere, Fatih ve Üsküdar-Doğancılar gibi şehrin çeşitli yerlerinde düzenlenen protesto mitingleri, işgale karşı isyan ve millî birlik düşüncesinin oluşumu yolunda görülen belli başlı faaliyetler arasında sayılabilir.⁶

4 Bülent Demirbaş, "Mondros Mütarekesi ve Sonrası", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul 1985, s. 1110-1119.

5 Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişmesi*, 9. b., İstanbul 1984, s. 27. Ancak işgalden bir süre sonra İngilizler Güneydoğu'da Maraş ve Anteb'i Fransızlara devretmişlerdir.

6 23 Mayıs 1919 günü tertiplenen Sultanahmet Mitingi'nde okunan bildirimler için bk. *Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal* (haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman), C. I, İstanbul 1981, s. 89-109. Sultanahmet Mitingi için şöyle bir el ilâmı dağıtılmıştır: "Müslüman! Yedi asırlık

1453'ten beri Osmanlı Devleti'nin payitahtı olan İstanbul 16 Mart 1920 sabahı İtilâf devletleri askerleri tarafından fiilen işgal edilince, işgal altında eli kolu bağlı bir şekilde oturmayı onurlarına yediremeyen vatansever Türk aydınları küçük gruplar halinde mukaddes mücadelenin başladığı Anadolu'ya geçmeye başlar. İstanbul'un işgali üzerine ölüm-kalım mücadelesinin verildiği Anadolu'ya geçen yüzlerce meçhul kahraman yanında, devrin tanınmış simalarından hatıra ilk gelenler arasında Halide Edip ve eşi Dr. Adnan (Adıvar), Ruşen Eşref (Ünaydın), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Mehmed Emin (Yurdakul), Yusuf Akçura, Falih Rıfkı (Atay), Mehmed Âkif, Yunus Nadi ve Hüseyin Kâzım Kadri gibi tanınmış simalar da yer almaktadır. İsimlerini andığımız bu şahsiyetlerin her birinin Anadolu topraklarına adım attıkları günden başlayarak büyük zaferin kazanıldığı 30 Ağustos 1922'ye kadar geçen üç yıl boyunca Millî Mücadele hareketi içinde birbirinden farklı ve her biri ayrı bir incelemenin konusu olabilecek faaliyetleri söz konusudur. Ancak biz burada sadece, "Bugün icmâ-ı ümmet Anadolu'dadır."7 diyerek Anadolu'da başlayan mukaddes mücadeleye koşan ve bir yandan câmi kürsülerinde verdiği vaazlarla, bir yandan da yazdığı yazılarla bütün Türk milletini mukaddes davaya çağıran Mehmed Âkif'in bu yıllardaki faaliyetlerini gözden geçirmeğe çalışacağız.

Mehmed Âkif'in bu yıllara ait şiirlerini kronolojik bir sıra dahilinde ele aldığımızda, onun 1918 yılından itibaren büyük bir karamsarlığa kapıldığı dikkati çeker. Bu karamsarlıkta, memleketin ve milletin içine düştüğü perişan manzarayla birlikte yıllardır arzu ettiği ve canla başla gerçekleşmesi için çalıştığı İttihad-ı İslâm idealinin de fiilen iflâs etmesi ve artık İslâm âleminin gözle görülür bir şekilde parçalanmaya ve dağılmaya yüz tutmasının da rolü vardır. Onun, *Gölgeler*'in başına aldığı Ekim 1919 tarihini taşıyan "Hüsran" adlı manzumesi, Türk milletinin ve İslâm âleminin içine düştüğü fecî manzarayı bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermesi bakımından son derece önemlidir.⁸

I. Dünya Savaşı'nın sona erip de Türk vatanının taksim edilmeye başlandığı sırada Mehmed Âkif kaleme aldığı yazılarda sesinin çıktığı kadar:

"... Türkler'in yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları tarihen müsbet bir hakikattir. Halbuki Avrupa'da bile mebd-i istiklâli bu kadar eski zamandan başlayan bir millet yoktur. Türk için

bir saltanatın taksim olunduğunu görüyorsun! Şu hicranlı günlerimizde birleşmeğe, anlaşmağa her hususta ihtiyacın var. İşini, gücünü bırak, Cuma namazından sonra Sultanahmet'teki içtimâa koş; kadın, erkek, çoluk çocuk, orada bulun!"

7 *Sebilürreşad*, nr. 466, 13 Kânun-ı evvel 1336/1920, s. 277.

8 *Safahât*, s. 409.

istiklâlsiz bir hayat müstahildir. Tarih de gösteriyor ki Türk, istiklâlsiz yaşayamamıştır!”⁹ diye haykırmaktan geri durmaz.

İzmir’in 15 Mayıs 1919’da Yunan ordusu tarafından işgali üzerine yeis ve üzüntüsü son haddine varmasına rağmen ümidini asla kaybetmeyen ve Türk milletinin istiklâlden mahrum yaşayabileceğini bir an için olsun aklından geçirmeyen Mehmed Âkif, Anadolu’da başlayan Millî Mücadele’nin kısa zamanda bütün memlekete yayılacağına can u gönülden inanmaktadır.

Yakın dostu Eşref Edib’in naklettiğine göre, 1920 yılı Ocak ayının ilk haftasında bir gün büyük bir heyecanla *Sebülürreşad* idarehânesine gelen Mehmed Âkif, Millî Mücadele’nin başladığı Balıkesir cephesine gideceklerini söyler ve hiç gecikmeden İstanbul’dan ayrılarak beraberce Balıkesir’e hareket ederler.¹⁰ Balıkesir cephesinde millî müdafaayı bizzat gören ve Millî Mücadele’yi “büyük bir gazâ” olarak isimlendiren Mehmed Âkif, burada büyük bir heyecanla: “Zafer yolu bu yoldur!” demekten de kendini alamaz. Mehmed Âkif, Batı Anadolu’da düşmana karşı yer yer başlayan direnme hareketlerini de desteklemek ve teşvik etmek üzere, 23 Ocak 1920 günü Balıkesir’de (o günkü adıyla Karesi) Zağanos Paşa Câmii’ni dolduran cemaatin ısrarı üzerine kürsüye çıkarak memleketin içine düştüğü fecî durum karşısında neler yapılabileceğini ve millet olarak ne yapılması gerektiğini veciz bir şekilde dile getirir.

Zağanos Paşa Camii’ndeki mev’izesine:

*Cihân altüst olurken seyre baktın, öyle durdun da,
Bugün bir serseri, bir derbedersin kendi yurdunda!
Hayat elbette hakkın... Lâkin, ettir haykırpı ihkak,
Sağırdır kubbeler, bir ses duyar: Dâvâ-yı istihkak... ”¹¹*

mısralarını okuyarak başlayan Mehmed Âkif, konuşmasında ana hatlarıyla şu noktalar üzerinde durur:

-Yeryüzündeki Müslüman milletler uzun bir zamandan beri temas hâlinde buldukları başka milletlerin ilerleme yolunda attığı adımlarla pek fazla ilgilenmemişler; “umûr-ı din”e olduğu kadar “umûr-ı dünya”ya da “bîgâne” kalmışlardır. Batı dünyasında büyük bir süratle gelişen teknik medeniyet harikalar yaratırken Müslümanlar bunlardan yararlanmak bir yana, ne olup bittiğinden bile haberdar olamamışlardır. “Yeryüzünde yaşamak her-

9 “Manda Meselesi”, *Sebülürreşad*, nr. 437-438, 21 Ağustos 1335/1919, s. 175.

10 Eşref Edip, *Mehmed Âkif-Hayati ve Eserleri*, İstanbul 1962, s. 128-129.

11 *Safahât*, s. 413.

kesin hakkıdır, ancak yaşamayı hak etmek gerekir.”

-Batı dünyasının güçlü oluşunun temelinde birlik ve beraberlik şuurunu vardır. Aynı şekilde Müslümanlar için “hakk-ı hayat” da, ancak birlik ve beraberlikle mümkün görünmektedir: “Eğer Müslümanlar yaşamak istiyorlarsa cemaat arasında nifaka, şikaka, dargınlığa, küskünlüğe, ayrılık ve gayrılığa meydan açabilecek en ufak sözlerden, en ehemmiyetsiz görünen hareketlerden bile çekinmelidirler.”

-Yeis ve ümitsizliğe düşmek İslâm dinine göre “küfür” sayılmıştır. Bunun için Müslümanların Allah’ın merhamet ve yardımından asla ümit kesmemesi, tek tek üzerlerine düşen görevleri yaptıktan sonra vaad edilen kurtuluşu beklemeleri gerekir.

-Başta din, namus ve vatan olmak üzere bütün varlığımız tehlikeye düşmüş, düşman kapılarımıza dayanmıştır. Bu durumda yapılacak şey, ayrılık-gayrılık gibi küçük meseleleri bir tarafa bırakmak ve el birliğiyle bu nâmert istilâyı bir an önce geri püskürtmektir.¹²

Konuşmayı dinlemek üzere Zağanos Paşa Câmii’ni dolduran binlerce Balıkesirli Müslüman büyük bir heyecan ve ıstırap içinde gözyaşı dökerken, Mehmed Âkif, Türk milleti için Allah’tan sabır, sebat, zafer ve yardım dileyerek kürsüden iner. Bu konuşmayı yaptıktan sonra Balıkesir’de birkaç gün daha kalır; bir süre yine cephede kahramanca çarpışan mücahitlerle görüştüğünden sonra yüksek bir moralle İstanbul’a döner.

Bu sırada Anadolu’da bir yandan millî cepheler kurulmaya, millî ve mukaddes mücadele memleketin dört bir yanında varlığını hissettirmeye başlarken, diğer yandan 23 Nisan 1920 günü Ankara’da Anadolu vilâyetlerinden gelen temsilcilerle işgal altındaki İstanbul’dan kaçabilen bir kısım mebusların da katılmasıyla Büyük Millet Meclisi açılır.

Osmanlı Devleti’nin altı asırlık payitahtı 16 Mart 1920 sabahı İtilâf kuvvetleri tarafından fiilen işgal edilince, şehir maddî-mânevî kasvetli bir havaya bürünür. İşgal kuvvetlerinin akla hayale sığmaz hareketleriyle artık İstanbul yaşanmaz bir hal alınca, Mehmed Âkif, yine Eşref Edib’e:

-Artık burada duracak zaman değildir, gidip çalışmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkı tenvîre ihtiyaç varmış; çağırıyorlar, mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara’ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idarehânenin işlerini derle topla, *Sebîlürreşad* klişesini al, arkamdan gel. Meşîhat’takilerle de temas et, Harekât-ı Milliye aleyhinde bir halt

12 Mehmed Âkif’in burada yaptığı mev’izenin tamamı *Sebîlürreşad*’da yayımlanmıştır (nr. 458, 12 Şubat 1336/1920, s. 183-186).

etmesinler!”¹³ diyerek Anadolu’da başlayan Millî Mücadele’ye fiilen katılmaya karar verir ve 1920 yılı Nisan sonlarına doğru bir sabah erkenden henüz on iki yaşındaki oğlu Emin’le birlikte İstanbul’dan ayrılır.

Yol arkadaşı Ali Şükrü Bey’le Üsküdar’da buluştuktan sonra Alemdağ yoluyla deniz kıyısına varır ve buradan temin ettiği bir vasıta ile İnebolu’ya geçer. İnebolu’dan da Ankara’ya hareket eder ve nihayet Mayıs başlarında Ankara’ya varır (9 Mayıs 1920). Oğlunun naklettiğine göre, Ankara’da Meclis önünde Mustafa Kemal’le karşılaşan Mehmed Âkif’e Mustafa Kemal: “Sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz!” der. Mehmed Âkif Ankara’ya geldiği günlerde Hacı Bayram Câmîi’nde kürsüye çıkarak Kuvâ-yı Milliye’nin bir İttihatçı hareketi olmadığını; üzerinde yaşadığımız bu vatanı kaybedersek gidecek başka bir yerimiz bulunmadığını; bu hareketin bir cihad ve bu cihada katılmanın da dinen farz olduğunu halka anlatır.

Mehmed Âkif Ankara’ya yerleştikten kısa bir süre sonra, Miralay İsmail Bey’in istifası üzerine, onun yerine, Meclis Reisi Mustafa Kemal’in teklifiyle Burdur mebusu seçilir. Kısa bir süre sonra da halkı cepheye ve birliği davet için önce Eskişehir’e, hemen arkasından da oğluyla birlikte Burdur’a gider. Burada, kendisini hasret ve muhabbetle bağrılarına basan Burdur halkına da vaaz ve nasihat eder. Bu sırada dinleyiciler arasında bulunan oğlu Emin Âkif, babasının buradaki konuşmasını şu şekilde nakletmektedir:

“... Babamı ilk defa Burdur’da hükûmet konağında üç-dört yüz kişiyi mütecâviz bir cemaata karşı hitap ederken gördüm. Fazla bağırıldığı zaman sertleşen gümr sesiyle konuşuyor, çok heyecanlı olduğu bütün hareketlerinden belli oluyordu. İzmir havalisinden sızan kara haberleri, vatandaşlarımıza yapılan işkence ve hakaretleri, mülevves çizmeler altında çiğnenen tarihî ve ilâhî mâbedlerimizi öyle yanık bir dille ifade ediyor, bu fecâyîin yürekler acısı avâkıbini öyle acı bir dille tarif ediyordu ki... Ben de dinleyiciler arasına sıkışmışım. O muazzam kalabalık derin bir sükûta dalmıştı. Lâkin bu öyle bir sessizlik, öyle bir hava idi ki, kasırgalar koparacak ruhların kellesini koltuğuna almaya niyet eden başların son kat’î kararından doğuyordu. Bir de şurada burada hissiyâtına mâlik olamayarak hıçkırıklarını tutamayan vatanseverlerin iniltileri duyuluyordu.”¹⁴

Mehmed Âkif Burdur’da bir hafta kadar kaldıktan sonra oradan Sandıklı’ya geçer ve bir gece yatsı namazını müteakip minbere çıkarak orada da aynı mahiyette bir konuşma yapar; Antalya yoluyla tekrar Ankara’ya döner.

13 Eşref Edib, *Mehmed Âkif*, s. 139.

14 Emin Âkif Ersoy, “*Safahât Şairini Oğlundan Dinleyiniz*”, *Millet*, nr. 107, 19 Şubat 1948, s. 16.

Ankara'ya dönüşünden birkaç gün sonra bu defa Birinci İnönü Zaferi'nin müjdesi gelir. Yine oğlunun bildirdiğine göre, Mehmed Âkif bu habere çocuklar gibi sevinir. Bir müddet sonra, 2 Ekim 1920 tarihinde başlayıp 22 Kasım'a kadar devam eden Konya isyanının bastırılması için Ankara'dan Konya'ya gider. Daha önce Balıkesir halkına yaptığı gibi, Konya halkına da onların anlayabileceği bir dille nasihat eden Mehmed Âkif, vatanın yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu, böyle bir zamanda ayrılık-gayrılık yerine milletin tek bir vücut hâlinde birleşerek Ankara'da yeni kurulan hükümete yardım etmeleri gerektiğini hatırlatarak isyancıları ikna etmeğe çalışır.¹⁵

Öte yandan, İstanbul'da artık rahatça çalışma imkânı kalmayınca, Eşref Edib de, daha önce Mehmed Âkif'in vermiş olduğu talimata uyarak *Sebîlürreşad* mecmuasının başlık klişesini alır ve Karadeniz yoluyla önce İnebolu'ya, oradan da Kastamonu'ya geçerek durumu Ankara'da bulunan Mehmed Âkif'e bildirir. O da, Eşref Edib'ten aldığı haber üzerine, Meclis kararı ve halkı aydınlatma vazifesiyle Ankara'dan ayrılır ve 19 Ekim 1920 sabahı Kastamonu'ya gelir. Burada yine bir taraftan civar kasaba ve köyleri dolaşarak halkı aydınlatırken, bir yandan da kısa bir hazırlığı müteakip Eşref Edib'le birlikte mecmuayı bu defa Kastamonu'da yayımlamaya başlar.

Sebîlürreşad'ın Kastamonu'da yayımlanan 25 Teşrin-i sâni 1920 tarihli ilk sayısında, mecmuanın niçin Anadolu'ya nakledildiği şu şekilde açıklanır:

“İngilizler merkez-i hilâfeti işgal ile zulüm ve tazyiklerini arttırdılar. Maddî, mânevî bütün hürriyet-i İslâmiye'yi selbettiler. Her şeyi tahakküm ve iradeleri altına aldılar. Bunun üzerine müslümanlığı ve Müslümanların huku-kunu müdafaa hususunda hiçbir tesir altında kalmayarak daima istiklâl-i efkârını muhafaza etmiş bulunan *Sebîlürreşad*'ın İstanbul'da intişârına imkân kalmadı. Onun için inâyet-i Hak'la risâlemizi bugünden itibaren Anadolu'da neşretmeğe başlıyoruz.”¹⁶

Mehmed Âkif Kastamonu'da bir yandan *Sebîlürreşad*'ı yayımlamayı sürdürürken, bir yandan da Anadolu'nun dört bir cephesinde görülmeye başlayan Millî Mücadele hakkında halkı aydınlatmak ve halka moral vermek ihtiyacını hisseder. Bunun için, yine en tesirli yol olarak câmi kürsülerinden konuşmalar yapmayı tercih eder. Kastamonu'ya gelişinden sonraki ilk Cuma günü (20 Ekim 1920) şehrin en büyük câmilerinden Nasrullah Câmii kürsüsüne çıkar. Mehmed Âkif burada yaptığı konuşmada, cemaatin kolayca anlayabileceği bir şekilde açık bir ifadeyle Sevr muahedesinin Türk

15 Eşref Edib, *Mehmed Âkif*, s. 142.

16 *Sebîlürreşad*, nr. 464, 25 Teşrin-i sâni 1336/1920, s. 264.

milleti için bir ölüm fermanı olduğunu, bunu kabul etmenin esareti ve yok olmayı kabul etmek demek olduğunu izah ederek Türk yurdunun geçirmekte olduğu tehlikeyi yine son derece net bir şekilde gözler önüne serer.

Mehmed Âkif Nasrullah Câmii kürsüsündeki konuşmasına önce *Kur'ân-ı Kerîm*'deki Âl-i İmran, Tevbe, Bakara ve Mâide sûrelerinden bir kısım âyetler okuyarak ana hatlarıyla şu hususlar üzerinde durur:

-Düşmandan asla dost olmaz, düşman hiçbir zaman “mahrem-i esrâr” kabul edilemez. Türk milleti arasında öteden beri yaygın olan “İngiliz adaleti”, “Fransız hamiyeti”, “Alman dehâsi”, “İtalyan terakkiyâtı” gibi sloganlar asla itibar edilmemesi gereken, gerçek dışı sözlerdir. Mehmed Âkife göre: “Avrupalıların ilimleri, irfanları, medeniyetleri, sanâyideki terakkileri inkâr olunur şey değildir. Ancak insaniyetlerini, insanlara karşı olan muamelelerini kendilerinin maddiyattaki terakkileriyle ölçmek kat'iyen doğru değildir.”

-Sık sık vicdan hürriyetinden bahseden Batılılar aslında dünyanın en mutaassıp cemaatidir. Bu yüzden, çocukları doğar doğmaz dinî ve millî telkinatla büyütülen, bilhassa Müslümanlara karşı büyük bir düşmanlık hissiyle yetiştirilen bir hristiyanın bir şarklıyı, hele bir Müslümanı sevmesine imkân ve ihtimal yoktur.

-Müslümanların en büyük düşmanı fitne, fesat, nifak ve şikaktır; bu kötü hasletler yüzünden Emevîler'den başlayarak Abbâsîler, Endülüslüler, Gazneliler ve Selçuklular saltanatlarını, Osmanlılar ise eski büyüklüklerini kaybetmişlerdir. Avrupa medeniyetine erişebilmek için yapılacak tek şey, ilk önce, aramıza sokulan fitne ve fesadı ortadan kaldırarak baş başa verip çalışmaktır.

-Düşmanın bizden istediği, herhangi bir vilâyet veya sancak değil, doğrudan doğruya başımız, boynumuz, hayatımız, saltanatımız, devletimiz, hilâfetimiz, dinimiz ve imanımızdır. Bu yüzden, artık aklımızı başımıza almanın zamanı gelmiştir; çünkü artık “çekilip gitmek için arka tarafta bir karış toprağımız yoktur!”

-Yeis ve ümitsizlik, hele Allah'tan ümidi kesmek, dinimizde küfür ile bir tutulmuştur. Dünyada güvenilecek ve dayanılacak yegâne şey, Cenâb-ı Hakk'ın inayet ve merhametidir.

-Müslümanlar önce azim ile, sonra da tevekküle memurdur. Yeise kapılmayarak çalışan bir Müslüman için aşılamayacak bir engel, varılmayacak bir gaye yoktur.

-Mensubu olmakla şeref duyduğumuz İslâm dini, zillet, meskenet ve sefalet dini değildir. Müslüman yurtları düşman çizmeleri altında inlerken eli-kolu

bağlı bir vaziyette oturan Müslümanlar, “Müslümanların derdini kendine dert etmeyen Müslüman değildir!” diyen Hz. Peygamber’in huzuruna acaba nasıl çıkacaklardır?

-Uğramış olduğumuz bütün bu felâketler, dine olan bağlılığımızın zayıflamasından dolayıdır. İslâmiyet kolaylık dinidir, Cenâb-ı Hak bize takatimizin üstünde bir şey teklif etmemiştir. Hayattan maksat, insanca yaşamak ve Allah’ın rızasını kazanarak öteki âleme gitmektir.

-Müslümanlar, bilhassa Anadolu’da yaşayan Müslüman-Türkler birbirlerinin dertlerinden haberdar bile olamayacak kadar hissiz bir hâle gelmişlerdir. Öyle ki, Yunan çeteleri Batı Anadolu’yu yakıp yıkarak ilerlerken bazı “sersemler”, “Halife ordusu geliyormuş!” diye onları karşılamaya bile hazırlanmaktadır.

-Dünya üzerinde henüz istiklâline sahip yegâne “hükûmet-i İslâmiye” Türkiye’dedir; fakat Türk milletinin tarih, namus, şan ve şerefi ayaklar altına alınmak üzeredir. Bunun için fertler arasındaki birlik ve beraberliği sarsacak en küçük hareketlere dahi meydan vermemek gerekir.

Konuşmasında, Türk milletinin ezeli düşmanlarının sulh antlaşması ile takip ettikleri zulüm ve imha planını bütün ayrıntılarıyla açıklayan Mehmed Âkif, ayrılık ve gayrılığ şiddetle kınayarak halkı birlik ve beraberliğe davet eder.

Mehmed Âkif’i can kulağıyla dinleyen cemaat ise, câmi kürsüsünde ilk defa şahit olduğu böyle bir konuşma karşısında heyecan içinde âdeta donup kalır. Konuşmanın yapılışından sonra *Sebilürreşad*’da da yayımlanan bu metin ile Sevr antlaşmasının mahiyeti ve ihtiva ettiği hükümler çok açık bir şekilde tahlil edilmiş ve meselenin gerçek yüzü herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermeyecek şekilde izah edilmiştir.¹⁷ Derginin on bir sayfasını kaplayan bu metin, İstiklâl Savaşı’nın ruhunu ve neden yapıldığını açıklayan en önemli belgelerden biridir.

Mehmed Âkif’in gayet veciz şekilde açıkladığı durum karşısında ortalıkta âniden bir heyecan dalgası meydana gelir ve cemaat âdeta kendinden geçerek hüngür hüngür ağlamaya başlar. Bu arada Mehmed Âkif de kendinden geçer. Cemaatin arasında sessizce Âkif’i dinleyen Eşref Edib: “Cemaat ağlıyordu, ortalığı müthiş bir heyecan kaplamıştı. Üstad da kendinden geçecek derecelere gelmişti. Onun o kadar heyecanlı bir zamanını görmemiştim. Artık sesi kesiliyordu; çok yorulmuştu. Heyecanından kalbi duracak diye korkuyordum!” der.¹⁸

17 *Sebilürreşad*, nr. 464, 25 Teşrîn-i sâni 1336/1920, s. 249-259.

18 *Mehmed Âkif*, s. 144.

Mehmed Âkif, “Bizim yolumuzda çalışıp didinenlerle mücâhede edenleri muhakkak ki yollarımıza iletiriz. Hak Teâlâ iyi işler işleyenlerle beraberdir.” meâlindeki Ankebût sûresinin 69. âyetini okuduktan sonra ellerini kaldırır ve:

“Yâ İlâhî, bize tevfikini gönder! (...) Müslüman yurdu her yerde felâket vurdu; bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu. O da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer’-i mübîn. Hâksâr eyleme yâ Rab onu olsun!.. Velhamdülillâhi Rabbi’l-âlemîn..” diyerek konuşmasını tamamlar. Duasını yapıp kürsüden indikten sonra cemaatle beraber Kastamonu sokaklarında dolaşır ve cami-de başlayan heyecan dalgası bir anda bütün şehre yayılır.

Mehmed Âkif’in Nasrullah Câmii’nde vermiş olduğu bu mev’izenin olumlu tesiri kısa zamanda civardaki kaza ve köylere kadar yayılınca, bu durumdan yararlanmak isteyen Ankara’daki millî hükûmet, Mehmed Âkif’ten, Kastamonu civarındaki halkı da millî meselelerden haberdar etmesini rica eder. Mehmed Âkif de bunun üzerine, şehrin civarındaki belli başlı kaza ve köyleri dolaşarak oralarda da halkın anlayabileceği bir dille Sevr anlaşmasının korkunç hükümleriyle düşman istilâsı karşısında Müslümanlara düşen görevleri dilinin döndüğü ölçüde anlatır.

Konuşmanın yer aldığı *Sebîlürreşad* nüshaları o günün imkânlarına göre bol miktarda bastırılmak suretiyle Anadolu’nun çeşitli vilâyet, sancak ve kazalarındaki vali, mutasarrıf, kaymakam ve müftülere gönderilerek cephelelerde ve kahvehane gibi toplantı mahallerinde yüksek sesle okunmuş, ayrıca bir kısım mahallî basın tarafından iktibas edilmiş ve müstakil kitapçıklar hâlinde bastırılarak elden ele dağıtılmıştır.¹⁹

Mehmed Âkif’in memleket çapında büyük bir heyecan uyandıran mev’izelerinin ilk yankısı el-Cezîre cephesi kumandanı Nihad Paşa’dan gelir. Nihad Paşa, o sırada Kastamonu’da bulunan Mehmed Âkif’e çektiği telgrafta şunları yazar:

“Nasrullah Câmi-i şerîfinde îrâd buyurduğunuz mev’izeyi hâvî mecmuanızın ancak bir nüshası elde edilebilmiştir. Diyârbekir’in Câmi-i Kebîr’inde Cuma namazından sonra kıraat edilerek mü’minîn-i hâzıra envâr-ı mâneviyesinden hisseyâb-ı tenevvür ve tefeyyüz olmuşlardır. Fakat, bu istifade pek mahdut kalacağından cephe mintikasını teşkil eden Elaziz, Diyârbekir, Bitlis, Van vilâyetleri ile civar müstakil mutasarrıflıklar halkı da nasîbedâr edilmiş ve şerefiyle hukuku doğrudan doğruya zât-ı âlînize ait olmak üzere Diyârbekir Vilâyet Matbaası’nda tab’ ve teksîr edilerek bütün cepheye tevzî olunmuştur. Cenâb-ı Hak mesâil-i din ve vatan-perverânenizi

19 Mehmed Âkif, s. 148.

meşkûr eylemesi temennisi ile ihtirâmâtımı takdim eylerim! el-Cezîre kumandanı Nihad.”²⁰

Bu telgraftan da anlaşılacağı gibi, Mehmed Âkif'in düşman çizmeleri altındaki son Türk vatanının kurtuluşu uğrunda ailesini, çoluk-çocuğunu ve refahını terk ederek Anadolu'daki mukaddes mücadeleye katılması ve bu münasebetle vermiş olduğu mev'izeler, gerek halkın, gerekse cepheye çarışan kahraman Türk askerlerinin maneviyatını yükseltmede tahminlerin üstünde büyük bir tesir göstermiştir.

Mehmed Âkif de, bu telgrafa cevap olmak üzere Nihad Paşa'ya şu telgrafi çeker:

“Diyârbekir'de el-Cezîre kumandanı Nihad Paşa Hazretleri'ne: Hakk-ı âcizânemdeki teveccühât-ı devletlerine an-samimi'l-kalb teşekkür ederim. Nasrullah kürsüsündeki mev'izemin o havâlide ve o cephedeki bütün din-dâşlarımıza tebliğine himmet ve delâlet cidden sezâvâr-ı minnettir. Cenâb-ı Hak pek kıymetli bir rüknü bulunduğunuz kahraman ordumuzu zaferden zafere îsâl ve ümmet-i İslâmiye'de belirmeye başlayan intibâhı müzdâd buyursun, âmin! Mehmed Âkif- 16 Şubat 337”²¹

Mehmed Âkif Kastamonu'da yaklaşık olarak bir ay kalır ve bu süre zarfında şehir merkezi ile birlikte civardaki kaza ve köyleri de dolaşarak halkla sohbetler yapar, onları millî uyanışa katılmaya teşvik eder. 25 Aralık 1920 tarihinde de, mecmuanın başlık klîşesini alarak Eşref Edib'le beraber Ankara'ya hareket eder. Bin türlü güçlük ve imkânsızlıkla ağır kış şartları altında Ilgaz Dağları'nı aşarak Ankara'ya ulaşabilir. 3 Şubat 1921'den itibaren de mecmuayı bu defa Ankara'da yayımlamaya başlar.

Bu arada, Bursa'nın Yunan ordusu tarafından işgali ve kumandan Sofoklis'in Osman Gazi'nin sandukasını tekmelemesi üzerine Ankara'da Tâceddin Dergâhı'nda meşhur “Bülbül”²² şiiriyle 7 Şubat 1921 tarihinde “İstiklâl Marşı”nı kaleme alır.²³

Birinci ve İkinci İnönü savaşlarından sonra meydana gelen Eskişehir ve Kütahya bozgunları üzerine Yunan kuvvetlerinin Sakarya'ya dayandığı günlerde, hükûmet merkezi ile Millet Meclisi'nin Kayseri'ye nakli düşünülmektedir. Erzurum mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) ile Sakarya mebusu Mustafa

20 *Sebilürreşad*, nr. 468, 17 Şubat 1337/1921, s. 315.

21 *Sebilürreşad*, nr. 468, s. 315.

22 *Safahât*, s. 429-430.

23 *Safahât*, s. 477-478. Bilindiği gibi “Kahraman Ordumuza” ithaf ettiği “İstiklâl Marşı”nı Mehmed Âkif hayattayken yayımladığı *Safahât*'a dahil etmemiştir.

Bey (Durak) gibi daha birkaç arkadaşıyla birlikte Ankara'nın terk edilmesine şiddetle karşı çıkan Mehmed Âkif, bir kere dağıldıktan sonra bir daha toparlanmanın mümkün olamayacağını dile getirir. Sonunda, Meclis'te, ordunun Sakarya'da müdafaası fikri galip gelince, yine Eşref Edib'e: "Sen klişeyi al, Kayseri'ye git, *Sebilürreşad*'ı orada çıkar. Arkamızdaki Müslümanlar ye'se, ümitsizliğe düşmesinler. Sakarya inşallah düşmana mezar olacaktır!" der.²⁴ Mecmua, Eylül 1921'de Kayseri'ye nakledilir ve halkı mücadele ve metanete davet eden yayınına bir süre orada devam eder. Sakarya zaferini takip eden günlerde de, tekrar Ankara'ya nakledilir.

Millî Mücadele'nin devam ettiği üç yıl boyunca bizzat bu mücadelenin içinde yer alan binlerce isimsiz kahramanla birlikte verdiği şerefli hizmetlerin yanında bu mücadelenin ıstırap, ümit ve heyecanıyla Türk milletine ve Türk edebiyatına başta "İstiklâl Marşı" olmak üzere "Bülbül", "Leylâ" ve "Ordunun Duası" gibi ölümsüz eserler hediye eden Mehmed Âkif, Mayıs 1923'te İstanbul'a dönerken Millî Mücadele hâtırası olarak yanında bir İstiklâl Madalyası ile Türkiye Büyük Millet Meclisi âzâlarına verilen bir mavzer tüfeği getirir. Ölüncüye kadar yanından ayırmadığı bu madalya ile tüfeğe ayrı bir dikkat ve ihtimam gösteren Mehmed Âkif için bu madalya ile silâh, herhalde, Millî Mücadele yıllarındaki unutulmaz hizmetlerinin en değerli hâtırasını teşkil etmekte idi.

Mehmed Âkif 1936 yılında hasta halde Mısır'dan İstanbul'a döndükten sonra Beyoğlu'nda Mısır Apartmanı'nda hasta yatağında bir konuşma sırasında şunları söyler:

"İstiklâl Marşı... O günler ne samimi, ne heyecanlı günlerdi. O şiir, milletin o günkü heyecanının bir ifadesidir. Bin bir fecâyî karşısında bunalan ruhların, ıztıraplar içinde halâs dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hâtırasıdır. O şiir bir daha yazılamaz... Onu kimse yazamaz... Onu ben de yazamam... Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lâzım.. O şiir artık benim değildir. O, milletin mahlûdudur. Benim millete karşı en kıymetli hediyem budur... Allah bu millete bir daha, bir İstiklâl Marşı yazdırmasın!"²⁵

²⁴ Mehmed Âkif, s. 183.

²⁵ Mehmed Âkif, s. 166; ayrıca bk. M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, İstanbul 2004, s. 268.